

Polska Agencja Nadzoru Audytowego

WYBRANE ASPEKTY DOTYCZĄCE OSZACOWANIA ISTOTNOŚCI, OBOWIĄZKU JEJ WYKORZYSTANIA W BADANIU ORAZ DOKUMENTOWANIA

WARSZAWA 2023

W kontrolowanych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego aktach badań sprawozdań finansowych bardzo często wskazywane są nieprawidłowości w obszarze istotności. Mając na uwadze powyższe, Agencja zwraca uwagę w niniejszej publikacji na wybrane aspekty dotyczące oszacowania istotności, obowiązkowi jej wykorzystania w badaniu oraz dokumentowania.

Należy pamiętać, że biegły rewident ma obowiązek stosować koncepcję istotności podczas całego badania, zarówno podczas planowania, przeprowadzania badania, jak również podczas oceny wpływu na badane sprawozdanie finansowe zidentyfikowanych oraz nieskorygowanych zniekształceń.

Odniesienie do zagadnienia istotności pojawia się już w ogólnym celu badania sprawozdania finansowego, którym jest uzyskanie racjonalnej pewności, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia - niezależnie od tego, czy zostało ono spowodowane oszustwem lub błędem. Wskutek czego umożliwi to biegłemu rewidentowi wyrażenie opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe zostało, we wszystkich istotnych aspektach, sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej (par. 11 lit. a KSB 200).

Kiedy zniekształcenia są istotne?

CZY 50 KM/H TO ISTOTNIE SZYBKA JAZDA SAMOCHODEM?

TO ZALEŻY OD PUNKTU WIDZENIA UCZESTNIKA RUCHU

Jadę jak "żółw!"

Ale pędzi!

To prędkość graniczna! Zaraz "wlepię" kierowcy mandat!

- Biegły rewident powinien wyznaczyć istotność na poziomie badanego sprawozdania finansowego kierując się postrzeganiem potrzeb użytkowników (par. 4 KSB 320).
- Biegły rewident powinien zidentyfikować użytkowników sprawozdania finansowego i ich potrzeby, a wnioski ze swoich rozważań zawrzeć w dokumentacji badania.

Zniekształcenia, w tym pominięcia, uznaje się za istotne, jeśli można racjonalnie oczekiwać, że pojedynczo lub łącznie, wpłyną one na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego (par. 6 KSB 200). Dlatego też biegły rewident powinien wyznaczyć istotność na poziomie badanego sprawozdania finansowego kierując się postrzeganiem

potrzeb użytkowników sprawozdania finansowego (par. 4 KSB 320). Aby to zrobić, biegły rewident powinien uprzednio zidentyfikować użytkowników sprawozdania finansowego i ich potrzeby, a wnioski ze swoich rozważań zawrzeć w dokumentacji badania.

Jakościowe podejście do istotności

Przemyślenia dotyczące istotności powinny obejmować rozważania zarówno ilościowe jak i jakościowe. W niektórych przypadkach nawet nieprawidłowości dotyczące stosunkowo niewielkich kwot mogą mieć istotny wpływ na sprawozdanie finansowe.

Możliwe czynniki jakościowe przy rozważaniu istotności to m.in.:

- postrzeganie potrzeb użytkowników, w tym informacji jakie obszary sprawozdania finansowego najbardziej ich interesują,
- tendencje rentowności,
- wpływ nieprawidłowości wynikających z braku zgodności z umowami zadłużenia lub innymi wymogami kontraktowymi,
- niewłaściwy wybór lub zastosowanie zasad (polityki) rachunkowości, które mają nieistotny wpływ na sprawozdanie finansowe za bieżący okres, jest jednak prawdopodobne, że mogą mieć istotny wpływ na sprawozdania finansowe za przyszłe okresy sprawozdawcze,
- ukrywanie zmiany zysków lub innych trendów, szczególnie w kontekście ogólnych warunków gospodarczych i branżowych,
- wpływ na wskaźniki stosowane do oceny sytuacji finansowej jednostki, jej wyników operacyjnych lub przepływów pieniężnych,
- wzrost wynagrodzenia kierownictwa, na przykład przez spowodowanie, że wymogi warunkujące przyznanie premii lub innych zachęt zostały spełnione,
- znaczące zobowiązania warunkowe,
- transakcje z podmiotami powiązаныmi,
- szacunki, przyporządkowania lub niepewności, które mogą pociągać za sobą znaczący subiektywizm,
- tendencyjne podejście kierownictwa do maksymalizowania lub minimalizowania dochodu,
- niechęć kierownictwa do korygowania zgłaszanych słabości w kontroli wewnętrznej dotyczącej sprawozdawczości finansowej,
- podatność na straty spowodowane błędami lub oszustwem.

Ilościowe podejście do istotności

KSB 320 w par. A4 i A5 zawiera kluczowe informacje z punktu widzenia metodyki określania istotności, tj.:

- a) często za punkt wyjścia w wyznaczaniu istotności dla sprawozdania finansowego jako całości przyjmuje się odsetek wybranego wzorca;
- b) przykłady wzorców, właściwe zależnie od specyfiki danej jednostki, obejmują kategorie wynikowe takie jak: zysk przed opodatkowaniem, całkowite przychody, marża brutto i całkowite koszty, kapitał własny lub wartość aktywów netto;
- c) dodatkowo w paragrafie A4 wskazano przykłady czynników, które mogą wpłynąć na wybór konkretnego wzorca będącego podstawą wyliczenia istotności.

KSB 320 wymaga zatem, aby przy wyznaczeniu istotności biegły rewident po uprzednim rozpatrzeniu czynników adekwatnych dla badanej jednostki, w tym potrzeb użytkowników sprawozdania finansowego, zdecydował się **oprzeć wyliczenie istotności na konkretnym wzorcu** (przykładowo na: zysku brutto, przychodach ogółem lub aktywach netto).

Agencja zwraca uwagę, że interes publiczny - tj. rozliczenie się z odpowiedzialności, rzetelność oraz zapewnienie skutecznego nadzoru prawnego, powinny w szczególności wpływać na ocenę biegłego rewidenta, czy dana pozycja jest istotna z uwagi na jej rodzaj. Dotyczy to w szczególności pozycji, które świadczą o przestrzeganiu przepisów prawa, regulacji lub innych wiarygodnych źródeł (par. A25 KSB 450).

Określenie przez biegłego rewidenta poziomu istotności ogólnej, wykonawczej oraz prognozy dla zniekształceń oczywiście nieznaczających jest niezwykle ważną czynnością wykonywaną w fazie planowania i weryfikowaną w trakcie badania sprawozdania finansowego, która ma ogromny wpływ na rodzaj wydawanej opinii. Poprawne określenie poziomu istotności pozwala odróżnić nieprawidłowości istotne od tych nieistotnych. Należy przy tym również zwrócić uwagę na uwzględnienie możliwości wystąpienia oszustw w badanych sprawozdaniach finansowych już na etapie planowania, przy określaniu istotności i ryzyka badania.

Najczęstsze nieprawidłowości dotyczące sposobu wyznaczania istotności

1. Wyznaczenie istotności ogólnej w oparciu o kombinację kilku wzorców

Za niezgodne z wymogami należy uznać ustalenie istotności w oparciu o kombinację kilku wzorców, przykładowo średnią arytmetyczną wyliczoną z: sumy bilansowej, przychodów ze sprzedaży i zysku brutto. Wyraźnej wskazówki w tym zakresie dostarcza par. A4 KSB 320 objaśniający sposób identyfikacji konkretnego wzorca do wyznaczenia istotności. Znalazło to swoje odzwierciedlenie również w wynikach [badania, przeprowadzonego przez CEAOB w latach 2020 – 2021](#), którego wyniki zostały opublikowane we wrześniu 2022 r. W przeprowadzonej przez CEAOB analizie w żadnej z przeglądanych 495. Dokumentacji badań sprawozdań finansowych JZP, istotność nie była ustalona w oparciu o wzorzec zbudowany z kombinacji kilku pozycji sprawozdania finansowego.

2. Wyznaczenie istotności przez członków zespołu wykonującego badanie lub przez przyjęcie w metodyce FA jednego wzorca czy poziomu odsetek.

Wyznaczenie istotności jest kwestią zawodowego osądu biegłego rewidenta (par. 4 KSB 320). Zawodowy osąd jest przymiotem biegłego rewidenta. Oznacza to, iż czynność wyznaczenia istotności KSB pozostawia jedynie w gestii biegłego rewidenta. Za niepoprawne uznać zatem należy ustalenie istotności przez członka zespołu wykonującego badanie niebędącego biegłym rewidentem.

Niedopuszczalne jest również wskazanie przez firmę audytorską w metodyce badania jednego wzorca istotności do badania sprawozdania finansowego np. sumy bilansowej, jako jedynego możliwego wariantu do zastosowania przez biegłego rewidenta do badania sprawozdania finansowego.

Za niepoprawne uznać należy również ustalenie przez firmę audytorską w metodyce badania tylko jednego określonego poziomu odsetka istotności ogólnej do przyjęcia przez biegłego rewidenta do badania sprawozdania finansowego.

Niedopuszczane jest również wskazanie przez firmę audytorską w metodyce badania tylko jednego określonego poziomu odsetka do wyznaczenia istotności wykonawczej jako możliwego do przyjęcia przez biegłego rewidenta do badania sprawozdania finansowego.

3. Brak udokumentowania rozważań w zakresie wyboru wzorca oraz czynników wpływających na istotność ogólną i wykonawczą

Wyrażany w toku badania zawodowy osąd musi być odpowiednio udokumentowany (par. A29 KSB 200). Konieczność odpowiedniego udokumentowania istotności została wyraźnie zaakcentowana w par. 14 KSB 320, zgodnie z którym dokumentacją badania należy objąć nie tylko kwoty istotności ogólnej i wykonawczej, ale również czynniki, które były przez biegłego rewidenta uwzględnione przy ich wyznaczeniu. W kontekście powyżej przywołanych wymogów, za niepoprawne należy uznać zamieszczenie w dokumentacji badania jedynie kwot istotności ogólnej i wykonawczej oraz wyliczeń, które do nich doprowadziły. Akta badania powinny zawierać również uzasadnienie dla wytypowanego przez biegłego rewidenta wzorca, w oparciu o który ustalona została istotność. Uzasadnienie powinno wynikać z przeprowadzonej przez biegłego rewidenta analizy czynników mogących wpływać na identyfikację właściwego wzorca, zawartych w par. A4 KSB 320 oraz innych czynników adekwatnych dla badanej jednostki. Ponadto w aktach badania biegły rewident powinien zamieścić uzasadnienie dla wysokości odsetków zastosowanych do wyliczenia istotności ogólnej i wykonawczej. Uzasadnienie to powinno być oparte o analizę czynników adekwatnych dla każdego z rodzajów ustalonej istotności.

4. Niewłaściwe czynniki przyjęte do określenia poziomu istotności ogólnej

Należy pamiętać, iż istotność ogólna odnosi się do potrzeb użytkowników sprawozdania finansowego, a nie do poziomu ryzyka badania. Z kolei to właśnie wyznaczenie istotności wykonawczej powinno być oparte o czynniki odnoszące się do ryzyka badania. Dlatego też zawarte w aktach badania uzasadnienie dla przyjęcia określonego poziomu odsetka do wyznaczenia istotności ogólnej opartego o analizę takich czynników jak:

- a) wyniki przeprowadzonych procedur oszacowania ryzyka,
- b) charakter i zakres zniekształceń zidentyfikowanych podczas poprzednich badań,
- c) przewidywane możliwe zniekształcenia w bieżącym okresie sprawozdawczym,

należy uznać za nieprawidłowe (por. par. A13 KSB 320).

5. Brak powiązania czynności badania z wyznaczonym poziomem istotności

Agencja zwraca uwagę na pojawiającą się w aktach badania nieprawidłowość polegającą na braku powiązania dalszych czynności badania z wyznaczonym poziomem istotności. Tymczasem KSB 320 wyraźnie wskazuje, iż istotność uwzględnia się w ciągu całego badania (par. A1 KSB 320), a biegły rewident wyznacza istotność wykonawczą w celu oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia oraz ustalenia rodzaju, rozłożenia w czasie i zakresu dalszych procedur badania (par. 11 KSB 320). Dlatego też nieprawidłowe jest przykładowo:

- a) nieuwzględnienie istotności jako jednego z podstawowych kryteriów do wyznaczenia istotnych sald, kont i ujawnień, dla których następnie zgodnie z par. 18 KSB 330 biegły rewident ma obowiązek przeprowadzić procedury wiarygodności,
- b) nieuwzględnienie istotności w wyborze pozycji do testowania, w tym w próbkowaniu.

6. Brak wyznaczenia poziomu błędu błahaego

Oprócz wyznaczenia istotności ogólnej oraz wykonawczej, KSB wymagają od biegłego rewidenta ustalenia progu dla zniekształceń oczywiście nieznaczących (par. 5 oraz par. A3 KSB 450). Z par. 5 KSB 450 wynika bowiem obowiązek gromadzenia przez biegłego rewidenta zniekształceń zidentyfikowanych podczas badania innych niż te, które w sposób oczywisty są błahie. Brak ustalenia przez biegłego rewidenta poziomu „błędu błahaego” skutkuje brakiem możliwości identyfikacji zniekształceń innych niż uznane za oczywiście nieznaczące, które łącznie mogą powodować istotne zniekształcenie sprawozdania finansowego. Tym samym należy stwierdzić, iż brak wyznaczenia poziomu „błędu błahaego” oraz gromadzenia przez kluczowego biegłego rewidenta zniekształceń powyżej poziomu „błędu błahaego” znacząco zwiększa ryzyko wydania nieprawidłowej opinii o badanym sprawozdaniu finansowym.

Uwagi dotyczące wyznaczania istotności w trakcie badania podmiotów z rynku finansowego

Agencja zwraca szczególną uwagę na specyfikę badania sprawozdań finansowych jednostek rynku finansowego. Wskazówek w tym zakresie dostarcza par. A3 KSB 320, który nakazuje kierowanie się przy wyznaczaniu istotności prawem, regulacjami lub innymi wiarygodnymi źródłami oraz potrzebami informacyjnymi ustawodawców i opinii publicznej.

W przypadku badania jednostki rynku finansowego na ocenę czy zniekształcenie jest istotne, może również wpływać odpowiedzialność biegłego rewidenta, wynikająca z przepisów prawa, regulacji lub innych wiarygodnych źródeł, za informowanie o specyficznych sprawach, w tym na przykład, oszustwie (par. A24 KSB 450).

Agencja zwraca uwagę na pojawiającą się bardzo często w aktach badania nieprawidłowość polegającą na przyjęciu przez kluczowego biegłego rewidenta wzorca istotności opartego o sumę bilansową w przypadku badania sprawozdań finansowych instytucji kredytowych (banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych). Taki wzorzec nie spełnia wymogów par. 4 KSB 320 w tym wskazówek par. A3 KSB 320.

Biorąc pod uwagę wymogi prawne dla banków, podstawowym parametrem, którym posługuje się ustawodawca jest kapitał. Występuje on w szeregu wymogów oraz wskaźnikach, przykładowo:

- a) minimalna wysokość oraz inne wymogi dotyczące kapitału założycielskiego,
- b) obowiązek posiadania funduszy własnych dostosowanych do rozmiaru prowadzonej działalności (art. 126 oraz 128 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe),
- c) wymóg opracowania i wdrożenia strategii i procedur szacowania i stałego utrzymywania kapitału wewnętrznego, przy czym strategie te oraz procedury, powinny być: skuteczne, kompleksowe, adekwatne do charakteru, skali i złożoności działalności banku - bank dokonuje regularnych ich przeglądów (art. 128 ust. 1a, 1b i 2 ustawy Prawo bankowe),
- d) ograniczenia dotyczące udzielenia kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji bankowej lub poręczenia członkowi zarządu albo radzie nadzorczej banku lub osobie zajmującej stanowisko

kierownicze (25% kapitału podstawowego Tier I, o którym mowa w art. 5 rozporządzenia nr 575/2013) (art. 79a ustawy Prawo bankowe).

Celem nadzoru bankowego, zgodnie z ustawą, poza zapewnieniem zgodności działalności banków z odpowiednimi przepisami prawa, jest zapewnienie bezpieczeństwa środków pieniężnych gromadzonych na rachunkach bankowych (art. 133 ust. 1 ustawy Prawo bankowe). Cel ten jest bezpośrednio związany z kapitałem własnym banku.

Przepisy dotyczące zadań wykonywanych przez Komisję Nadzoru Finansowego w ramach nadzoru nad rynkiem finansowym wskazują na wagę kapitałów banku, przykładowo:

- a) ocena poziomu kapitału pokrywającego ryzyko wynikające z działalności banku wykonywane w ramach przeprowadzanego co najmniej raz w roku badania i oceny nadzorczej banku (art. 133a ustawy Prawo bankowe),
- b) czynności podejmowane w ramach nadzoru bankowego polegające w szczególności m.in. na dokonywaniu oceny sytuacji finansowej banków, w tym badaniu wypłacalności (współczynnik wyrażający stosunek kapitałów własnych netto banku do wartości aktywów i pozycji pozabilansowych ważonych ryzykiem) (art. 133 ust. 2 ustawy Prawo bankowe),
- c) badaniu przestrzegania limitów, o których mowa w art. 79a ustawy Prawo bankowe i w art. 395 rozporządzenia nr 575/2013 oraz ocenie procesu identyfikacji, monitorowania i kontroli koncentracji ekspozycji, w tym dużych ekspozycji. Limity te odnoszą się do kapitałów (art. 133 ust. 2 ustawy Prawo bankowe),
- d) dokonywaniu oceny szacowania, utrzymywania i przeglądu kapitału wewnętrznego (art. 133 ust. 2 ustawy Prawo bankowe).

Dodatkowo, przepisy związane z zagrożeniem upadłością banku lub brakiem przesłanek wskazujących, że możliwe są do podjęcia działania nadzorcze lub brakiem przesłanek wskazujących, że działania banku pozwolą we właściwym czasie usunąć to zagrożenie, wskazują na wagę kapitałów, gdyż KNF dokonując przedmiotowej oceny, uwzględnia w szczególności (art. 101 ust. 5 ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji):

- a) naruszenie lub niebezpieczeństwo naruszenia przez podmiot wymogów w zakresie funduszy własnych, płynności i dźwigni finansowej,
- b) ocenę podmiotu w wyniku badania i oceny nadzorczej wskazującą na niekorzystną sytuację finansową podmiotu (przy tej ocenie kapitały też mają istotne znaczenie),
- c) stratę lub niebezpieczeństwo straty naruszającej w istotnym stopniu fundusze własne,
- d) naruszenie określonego przez Fundusz minimalnego poziomu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji,
- e) prowadzenie przez podmiot działalności z naruszeniem prawa lub statutu, która może prowadzić do niewypłacalności lub utraty płynności przez podmiot.

KSB 320 w par. 2-4 wskazuje, iż przy wyznaczaniu istotności podstawą jej określenia powinien być wpływ na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego. W przypadku badania sprawozdania finansowego banku, zarówno z punktu widzenia właścicieli, regulatora, a szczególnie klientów banku, podstawowym parametrem będącym ich zainteresowaniem jest bezpieczeństwo środków finansowych, w tym wypłacalność banku oraz stabilność jego działalności. Przykładowym wzorcem, który spełnia te przesłanki jest kapitał lub też zyski brutto czy też wskaźniki rentowności. Nie jest więc nim suma bilansowa, która często jest przyjmowana przez kluczowych biegłych rewidentów do oszacowania istotności.

Agencja zwraca uwagę, że zastosowany przy badaniu sprawozdań finansowych banków wzorzec istotności, oparty o sumę bilansową w konsekwencji, powodował, że niejednokrotnie kluczowy biegły rewident był w stanie zaakceptować zniekształcenie sprawozdania finansowego (nie modyfikując przy tym opinii), którego wartość stanowiła nawet powyżej 100% sumy kapitałów własnych.

Powyżej opisane rozważania dotyczące błędnego przyjmowania jako wzorca do wyznaczenia istotności sumy bilansowej, dotyczą również badania sprawozdań finansowych spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych.

W przypadku badania sprawozdań finansowych SKOK-ów zarówno z punktu widzenia właścicieli, regulatora, a szczególnie klientów (członków) spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, podstawowym parametrem będącym przedmiotem ich zainteresowania jest, podobnie jak w przypadku banków, bezpieczeństwo środków finansowych, w tym wypłacalność SKOK-u oraz stabilność jego działalności, czyli również w tym przypadku podstawowym parametrem nie jest suma bilansowa.

Ponownie odwołując się do [badania przeprowadzonego przez CEAOB w latach 2020 – 2021](#), opublikowanego we wrześniu 2022 r. należy wskazać, że najbardziej popularnym wzorcem, w 21 państwach EOG, do ustalenia istotności w instytucjach kredytowych były kapitały własne, a następnie zysk brutto. Suma bilansowa została zastosowana tylko w 13% przypadków. Natomiast Komitety Audytu 495. podmiotów badanych nie wskazywały w żadnym przypadku na sumę bilansową jako na wzorzec odpowiedni do wyznaczenia istotności w instytucjach kredytowych. Najczęściej jako wzorzec wskazywane były wskaźniki rentowności (29%).

PANA przypomina o tym, że celem badania jest wyrażenie racjonalnej opinii o wysokim poziomie pewności, czy zbadane sprawozdania finansowe są wolne od **istotnych** zniekształceń niezależnie od tego, czy wynika to z oszustw czy też z błędów. Agencja zwraca uwagę, że prawidłowe ustalenie istotności wpływa na cały tok badania i stoi u podstawy prawidłowości sformułowanej przez biegłego rewidenta opinii. PANA przypomina również, że oceniając wpływ zniekształceń na sprawozdanie finansowe należy rozważyć również charakter tych zniekształceń oraz okoliczności ich wystąpienia.